

Marek ŚWISTAK

Uniwersytet Jagielloński

marek.swistak@uj.edu.pl

MECHANIZMY RYNKOWE I INTERWENCJA PAŃSTWA W POLITYCE REGIONALNEJ CHIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ

ABSTRACT **Market Mechanisms and State Intervention in Diversifying the Regional Development of the People's Republic of China**

The article focuses on the importance of market mechanisms and state intervention in the field of regional development policy, in particular on the dominant process of development differentiation. The aim of the article is to verify to what extent market mechanisms are the driving force in China's regional development policy, and to what extent state intervention is the driving force. It is also important because of the fact that regional policy is an amalgam of the public intervention and presence of market forces, regardless of the country's political regime. The article identifies the elements that determine the differentiation of regional development due to the operation of market mechanisms and state intervention in China's regional policy.

Keywords: China, regional policy, socio-economic development, public policy, regional development

Słowa kluczowe: Chiny, polityka regionalna, rozwój społeczno-gospodarczy, polityka publiczna, rozwój regionalny

Polityka regionalna jest przykładem działań obliczonym na stymulowanie rozwoju i wyrównywanie dysproporcji w poziomie rozwoju regionów w danym kraju. Jednocześnie nierówności rozwojowe stanowią jeden z ważniejszych obszarów zainteresowań władzy publicznej. Działania w tym zakresie uznawane są za konieczne pod względem spójności oraz stabilizacji społecznej. Nierówności, czy też zróżnicowanie rozwoju, są nie tylko przedmiotem zainteresowań w krajach rozwijających się czy postsocjalistycznych, przechodzących transformację systemową, ale także w krajach rozwiniętych. Dlatego elementy polityki regionalnej obecne są w wielu krajach niemalże bez względu na szerokość geograficzną.

Polityka regionalna przyczynia się do wzmacniania ekonomicznej, społecznej oraz terytorialnej spójności. Jest to promocja spójności poprzez redukcję ekonomicznych nierówności w danym państwie oraz jego regionach, stanowi zatem wyraz interwencji w mechanizmy rynkowe¹. Zazwyczaj cele takiej polityki są realizowane za pomocą planowanych inwestycji kierowanych w miejsca, które są słabiej rozwinięte, co pozwala na stymulowanie na tych obszarach rozwoju ekonomicznego i zmian strukturalnych. Celem tekstu jest próba zweryfikowania, na ile w polityce rozwoju regionalnego Chin siłą napędową są mechanizmy rynkowe, a na ile interwencja państwa. Postawiono następujące pytania badawcze: Jaki jest wpływ mechanizmów rynkowych na politykę regionalną ChRL? Jaki jest wpływ interwencji państwa na efekty polityki rozwoju regionalnego ChRL? Na podstawie powyższego weryfikacji poddano hipotezę mówiącą, iż efekty polityki regionalnej Chin pomimo dominującej roli państwa w gospodarce, polityce i społeczeństwie uzależnione są nie tylko od interwencji państwa, ale także od działania mechanizmów rynkowych.

W celu wyjaśnienia tego, na ile wpływ na politykę regionalną ma państwo, a na ile mechanizmy rynkowe, należy zidentyfikować cele przyświecające polityce regionalnej. Odpowiedź jest o tyle oczywista, co niejednoznaczna, gdy wskaże się, iż dążeniem tego publicznego działania jest rozwój. W publicznym obiegu rozwój pojawia się jako slogan, oznaka wsparcia czegoś, co powszechnie uznaje się po prostu za dobre. Heinz Wolfgang Arndt zwraca uwagę na następujące aspekty rozwoju: wyższy standard życia, rosnący dochód *per capita*, wzrost zdolności produkcyjnych, wzrost gospodarczy, wzrost mający charakter sprawiedliwy, przeciwdziałanie biedzie, zaspokajanie podstawowych potrzeb, dogonienie krajów rozwiniętych w zakresie technologii, dobrobytu, władzy, statusu, niezależność gospodarcza, samodzielność, możliwość samospełnienia dla wszystkich². Ponieważ często politykę regionalną traktuje się jako działanie publiczne mające na celu czysto wyrównawczy charakter, należy zwrócić uwagę, iż nie chodzi tutaj wyłącznie o redystrybucję, ale także o budowanie zdolności konkurencyjnej³.

¹ N. Hansen, B. Higgins, D.J. Savoie, *Regional Policy in a Changing World*, New York–London 1990, s. 281–283; N. Vanhove, *Regional Policy: A European Approach*, Oxon–New York 2018, s. 57.

² H.W. Arndt, *Economic Development: The History of an Idea*, Chicago–London 1989, s. 1.

³ D.L. Barkley, *Evaluations of Regional Competitiveness: Making a Case for Case Studies*, „The Review of Regional Studies” 2008, vol. 38, nr 2, s. 121–143.

Michael Storper definiuje konkurencyjność jako zdolność gospodarki do przyciągania i utrzymania firm ze stabilnym lub wzrastającym udziałem w rynku przy jednoczesnym zachowaniu lub podnoszeniu standardu życia tych, którzy w nim uczestniczą⁴. Podobnie konkurencyjność postrzegają Janne Huovari, Aki Kangasharju i Aku Alanen. Autorzy traktują regionalną konkurencyjność jako zdolność regionów do przyciągania i wspierania aktywności gospodarczej, aby mieszkańcy utrzymywali stosunkowo dobrą kondycję ekonomiczną⁵. Natomiast w kontekście europejskim Komisja Europejska definiuje konkurencyjność jako zdolność do utrzymania systemu innowacji⁶.

W polityce regionalnej nie chodzi więc tylko o niwelowanie różnic w rozwoju, ale także o stymulowanie konkurencyjności. Na pierwszy rzut oka z powyższego wynika, iż jest to zadanie nie tylko dla państwa, ale także dla sił rynkowych. Chiny są postrzegane jako kraj, w którym decydujące znaczenie dla procesów gospodarowania ma państwo. Dlatego też model społeczno-gospodarczy, określane jako kapitalizm państwowy⁷, w sposób szczególny zwraca uwagę na wpływ państwa w zakresie różnicowania rozwoju regionalnego w tym kraju. W tym miejscu powstaje pytanie, czy państwo, w którym wolny rynek jest reglamentowany, odnotowuje odmienne efekty, jeśli chodzi o różnicowanie rozwoju regionalnego, w odniesieniu do państw np. wolnorynkowych. Na potrzeby niniejszej pracy przyjmuje się, iż różnicowanie rozwoju regionalnego obejmuje zmiany w dobrobycie, warunkach społeczno-gospodarczych i szansach rozwojowych badanych jednostek, a ogólniej rzecz ujmując, zmiany wskaźników społeczno-ekonomicznych o przypisanej normatywnej konotacji⁸. Problem regionalnych zróżnicowań oraz sposobów ich zmniejszenia jest nie tylko wyzwaniem dla praktyki polityki regionalnej, ale także dla jej podstaw teoretycznych, które nie dają w tym zakresie jednoznacznych odpowiedzi⁹.

⁴ M. Storper, *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, New York–London 1997, s. 20.

⁵ J. Huovari, A. Kangasharju, A. Alanen, *Constructing an Index for Regional Competitiveness*, Helsinki 2001, s. 1.

⁶ European Commission, *A new partnership for cohesion: Convergence, competitiveness, cooperation: Third report on economic and social cohesion*, Luxembourg 2004, s. 36-42.

⁷ Y. Huang, *Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State*, New York 2008, s. 233-240, s. 256-260; Y. Zheng, Y. Huang, *Market in State: The Political Economy of Domination in China*, Cambridge 2018, s. 6-26; S.J. Gabriel, *Chinese Capitalism and Modernist Vision*, London 2006.

⁸ A. Ryszkiewicz, *Od konwergencji do spójności i efektywności. Podstawy teoretyczne polityki spójności gospodarczej społecznej i terytorialnej Unii Europejskiej*, Warszawa 2013, s. 101.

⁹ B. Higgins, *Regional Development Theories and Their Application*, London 2017, s. 27-42; A. Szajnowska-Wysocka, S. Sitek, *Koncepcje teoretyczne rozwoju regionalnego*, Katowice 2015, s. 145-200.

MECHANIZMY RYNKOWE W RÓŻNICOWANIU ROZWOJU REGIONALNEGO CHIN

W procesie szybkiego wzrostu gospodarczego Chinom nie udało się uniknąć trudnego niemalże w każdej gospodarce zjawiska narastających strukturalnych zróżnicowań, które w dłuższej perspektywie mogą zaważyć na rozwoju społeczno-gospodarczym kraju jako całości. Jeśli powyższe stwierdzenie uznać za prawdziwe, to można zauważyć, iż sukces w kreowaniu polityki regionalnej może zdecydować o miejscu, które ChRL zajmie w globalnym wyścigu gospodarczym. Wyzwania, z jakimi mierzą się Chiny, są zróżnicowane¹⁰. Z jednej strony koncentracja wytwórczości na określonych obszarach, czemu towarzyszy wzrost poziomu życia ludności, a z drugiej procesy dekoncentracji, osłabiania zasobów ludzkich, które znamy z obserwacji dynamiki rozwoju regionów w różnych częściach świata, w tym w Europie. Spowodowało to drastyczną dywersyfikację dochodową i materialną w całym społeczeństwie.

Ze względu na ograniczenia objętości w niniejszym tekście skupiono się na wybranych wskaźnikach rozwoju gospodarczego, które odzwierciedlają zidentyfikowane w literaturze przedmiotu dysproporcje rozwojowe, oraz na analizie najbardziej aktualnych danych z lat 2008-2018. Opisując specyfikę obecnej pozycji ekonomicznej Chin, należy wziąć pod uwagę olbrzymie dysproporcje rozwojowe wewnątrz tego kraju, przede wszystkim między trzema głównymi regionami gospodarczymi (wschodni, centralny, zachodni), poszczególnymi chińskimi prowincjami (regionami), w ramach prowincji¹¹ oraz między miastem a wsią¹². Dysproporcje istnieją, ponieważ mieszkańcy najbogatszych miast, a co za tym idzie prowincji, odznaczają się poziomem życia średnim dla krajów wysoko rozwiniętych. Istniejące dysproporcje (na 2018 r.) w ujęciu regionalnym (aczkolwiek nie tylko te), jeśli weźmie się pod uwagę poziom rozwoju mierzony PKB *per capita*, są bardzo znaczące. Region o najwyższym poziomie rozwoju (miasto wydzielone Pekin) osiąga 215% średniej PKB *per capita* dla Chin, tymczasem najslabiej rozwinięty obszar (prowincja Gansu) jedynie 48%, co przekłada się na różnicę w poziomie

¹⁰ R. Sheng, S.L. Liu, *Evolution on regional disparities in China from 2000 to 2012: evidence from 74 cities within three mega-urban regions along Yangtze River*, „Quality & Quantity” 2018, vol. 52, nr 5, s. 1989-2006; S. Démurger, *Infrastructure Development and Economic Growth: An Explanation for Regional Disparities in China?*, „Journal of Comparative Economics” 2001, vol. 29, nr 1, s. 95-117; T.P. Lyons, *Interprovincial Disparities in China: Output and Consumption 1952-1987*, „Economic Development and Cultural Change” 1991, vol. 39, nr 3, s. 471-506; M. Fujita, D.P. Hu, *Regional disparity in China 1985-1994: the effects of globalization and economic liberalization*, „The Annals of Regional Science” 2001, vol. 35, nr 1, s. 3-37; W.-M. Lu, S.-F. Lo, *A closer look at the economic-environmental disparities for regional development in China*, „European Journal of Operational Research” 2007, vol. 183, nr 2, s. 882-894; K.Y. Tsui, *China's regional inequality, 1952-1985*, „Journal of Comparative Economics” 1991, vol. 15, nr 1, s. 1-21; A. Chen, N. Groenewold, *Reducing regional disparities in China: an evaluation of alternative policies*, „Journal of Comparative Economics” 2010, vol. 38, nr 2, s. 189-198.

¹¹ T.S. Cheong, *New Evidence of Regional Inequality*, [w:] *Regional Development and Economic Growth In China*, red. Y. Wu, London 2013, s. 15-44.

¹² J. Peng, J. He, Z. Li, Y. Yi, N. Groenewold, *Regional Finance and Regional Disparities in China*, „Australian Economic Papers” 2010, vol. 49, nr 4, s. 301-302.

rozwoju sięgającą czterokrotności (dokładnie 4,47:1). Oznacza to, iż rozpiętość rozwojowa wynosi aż 167 punktów w 2018 r. i jest większa o 5 punktów w stosunku do 2013 r. (162 punkty)¹³.

W wymiarze przestrzennym kraj rozwija się nierównomiernie¹⁴. Wysoki poziom rozwoju odnotować można w prowincjach wybrzeża. Natomiast prowincje zachodnie i w mniejszym stopniu centralne cierpią z powodu niskiego PKB *per capita*, poziomu dochodu bądź niedoinwestowania infrastruktury¹⁵. Dane (tabela 2) częściowo potwierdzają powyższe obserwacje. Nie ma wątpliwości, iż ChRL rozwija się przestrzennie trojako, tzn. jeśli chodzi o tendencje rozwojowe, wyraźnie widać podział na trzy regiony gospodarcze (w tekście używa się także pojęcia makroregionów), czyli wschodni, centralny i zachodni. Powyższy podział nie ma charakteru administracyjnego, a jedynie umowny, służy zobrazowaniu tendencji rozwojowych w kraju liczącym prawie 1,4 mld obywateli. Wśród wielu dystynkcji między wskazanymi trzema makroregionami należy zwrócić uwagę na poziom rozwoju (PKB *per capita*), dochód na mieszkańca w danej prowincji czy też zjawiska koncentracji bądź dekoncentracji wytwórczości, a co za tym idzie wzrostu. Mimo że obecnie większa część mieszkańców Państwa Środka zamieszkuje w mieście, to poziom życia na obszarach tradycyjnie uznawanych nie tylko w Chinach za słabiej rozwinięte również stanowi o stanie rozwoju w ujęciu przestrzennym.

Dane w tabeli 2 wskazują, iż najbardziej rozwinięty wschodni makroregion gospodarczy, zamieszkaný przez 44,6% mieszkańców, generuje ponad połowę PKB Państwa Środka (55,4%), zajmując jednocześnie tylko 11,1% powierzchni kraju. W gorszym położeniu znajdują się natomiast prowincje centralne, zamieszkane przez 30% ludności kraju, a odpowiadające jedynie za 26,4% PKB. Do tego grona należy zaliczyć także prowincje wchodzące w skład regionu zachodniego zajmujące 58,9% powierzchni, zamieszkane przez 25,3% obywateli Chin, generujące jedynie 18,2% PKB tego kraju¹⁶. Powyższe dane potwierdzają nierównomierną koncentrację wzrostu gospodarczego, głównie na obszarze wysoko rozwiniętych prowincji wschodnich, zajmujących bardzo małą część obszaru Państwa Środka. Koncentracja wzrostu odzwierciedla się w bardzo wysokim wskaźniku PKB *per capita* w stosunku nie tylko do średniej dla kraju, ale także do makroregionów centralnego i zachodniego. Dane z tabeli 1 potwierdzają, iż niemal wszystkie prowincje wchodzące w skład makroregionu wschodniego (z wyjątkiem Liaoning, Hebei, Hainan) odznaczają się poziomem rozwoju wyrażonym w PKB *per capita* powyżej średniej dla całego kraju. Natomiast w przypadku makroregionu zachodniego 10 na 11 prowincji jest poniżej średniej krajowej. Wyraźnie wskazuje to na znaczące różnice rozwojowe między poszczególnymi makroregionami.

¹³ National Bureau of Statistics of China, [online] <http://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=E0103>, 29 V 2020.

¹⁴ R. Kanbur, X. Zhang, *Fifty Years of Regional Inequality in China: a Journey Through Central Planning, Reform, and Openness*, „Review of Development Economics” 2005, vol. 9, nr 1.

¹⁵ E. Mínarčíková, *EU-China cooperation on regional policy*, „Perspectives in Science” 2016, vol. 7, s. 34.

¹⁶ Obliczenia własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China....

Tabela 1. Zestawienie chińskich prowincji ze względu na poziom rozwoju w ujęciu regionów gospodarczych w 2013 i 2018 r.

	2013				2018					
	Dochód miasto/wieś	Dochód na mieszkańca wsi w danym regionie (juan)	Dochód na mieszkańca miasta w danym regionie (juan)	Stosunek do średniej krajowej (%)	PKB <i>per capita</i> (juan)	Dochód miasto/wieś	Dochód na mieszkańca wsi w danym regionie (juan)	Dochód na mieszkańca miasta w danym regionie (juan)	Stosunek do średniej krajowej (%)	PKB <i>per capita</i> (juan)
Regiony wschodnie, nadbrzeżne										
Pekin	2,6	17 101	44 564	200	94 648	2,6	26 490	67 990	215	140 211
Tiencin	1,9	15 353	28 980	211	100 105	1,9	23 065	42 976	185	120 711
Hebei	2,4	9 188	22 227	82	38 909	2,4	14 031	32 977	73	47 772
Liaoning	2,6	10 161	26 697	131	61 996	2,5	14 656	37 342	89	58 008
Szanghaj	23,5	1 908	44 878	192	90 993	2,2	30 375	68 034	207	134 982
Jiangsu	2,3	13 521	31 585	159	75 354	2,3	20 845	47 200	176	115 168
Zhejiang	2,1	17 494	37 080	145	68 805	2,0	27 302	55 574	151	98 643
Fujian	2,5	11 405	28 174	123	58 145	2,4	17 821	42 121	140	91 197
Shandong	2,5	10 687	26 882	120	56 885	2,4	16 297	39 549	117	76 267
Guangdong	2,7	11 068	29 537	124	58 833	2,6	17 168	44 341	132	86 412
Hainan	2,5	8 802	22 411	75	35 663	2,4	13 989	33 349	80	51 955
Regiony centralne										
Jilin	2,2	9 781	21 331	100	47 428	2,2	13 748	30 172	85	55 611
Heilongjiang	2,2	9 369	20 848	80	37 697	2,1	13 804	29 191	66	43 274

Mongolia Wewnętrzna	68 302	105	38 305	13 803	2,8	67 836	143	26 004	8 985	2,9
Anhui	47 712	73	34 393	13 996	2,5	32 001	68	22 789	8 850	2,6
Jiangxi	47 434	73	33 819	14 460	2,3	31 930	67	22 120	9 089	2,4
Henan	50 152	77	31 874	13 831	2,3	34 211	72	21 741	8 969	2,4
Hubei	66 616	102	34 455	14 978	2,3	42 826	90	22 668	9 692	2,3
Hunan	52 949	81	36 698	14 093	2,6	36 943	78	24 352	9 029	2,7
Shanxi	45 328	69	31 035	11 750	2,6	34 984	74	22 258	7 949	2,8
Regiony zachodnie										
Guangxi	41 489	64	32 436	12 435	2,6	30 741	65	22 689	7 793	2,9
Chongqing	65 933	101	34 889	13 781	2,5	43 223	91	23 058	8 493	2,7
Sichuan	48 883	75	33 216	13 331	2,5	32 617	69	22 228	8 381	2,7
Guizhou	41 244	63	31 592	9 716	3,3	23 151	49	20 565	5 898	3,5
Yunnan	37 136	57	33 488	10 768	3,1	25 322	53	22 460	6 724	3,3
Tybet	43 398	67	33 797	11 450	3,0	26 326	56	20 394	6 553	3,1
Shaanxi	63 477	97	33 319	11 213	3,0	43 117	91	22 346	7 092	3,2
Gansu	31 336	48	29 957	8 804	3,4	24 539	52	19 873	5 589	3,6
Qinghai	47 689	73	31 515	10 393	3,0	36 875	78	20 352	6 462	3,1
Ningxia	54 094	83	31 895	11 708	2,7	39 613	84	21 476	7 599	2,8
Xinjiang	49 475	76	32 764	11 975	2,7	37 553	79	21 091	7 847	2,7
Średnie Chiny	65 253	100	37 750	15 228	2,6	47 396	100	25 279	9 253	3,4

Opracowanie własne na podstawie: National Bureau of Statistics of China.

Tabela 2. Zróżnicowanie rozwojowe regionów ekonomicznych ze względu na powierzchnię, liczbę ludności i poziom rozwoju (dane na 2018 r.)

Region ekonomiczny	Powierzchnia		Liczba ludności		PKB		PKB per capita (juan)
	w km ²	w %	os.	w %	mln juanów	w %	
Wschodni	1 072 322	11,1	581 090 000	44,6	50 631 119	55,4	92 847
Centralny	2 902 000	30,0	461 220 000	30,1	24 138 336	26,4	53 042
Zachodni	5 690 000	58,9	354 220 000	25,3	16 701 291	18,2	47 650
Razem	9 664 322	100	1 396 530 000	100	91 470 746	100	65 253

Opracowanie własne na podstawie: National Bureau of Statistics of China.

Powyższe uwagi określają stan obecny, ale nie ma wątpliwości, iż różnicowanie rozwoju, czy też jego wyrównywanie, kształtuje się w dłuższej perspektywie czasowej. Globalizacja ekonomiczna wraz z chińskimi reformami otwarcia się na świat zwłaszcza w latach 90. doprowadziły do zwiększenia dysproporcji regionalnych. Chińskie otwarcie się na świat spowodowało m.in. napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Władze chińskie, przyjmując nową strategię rozwoju, kładły duży nacisk na rolę mechanizmów rynkowych w alokacji zasobów i wydajności produkcji oraz decentralizację podejmowania decyzji gospodarczych¹⁷. Napływ inwestycji skutkowało modernizacją chińskich technologii produkcji oraz zarządzania. Alokacja geograficzna inwestycji zagranicznych bardzo silnie oddziaływała na model rozwoju regionalnego w Chinach. W napływie inwestycji zagranicznych partycypowały głównie prowincje i duże miasta wschodniego wybrzeża, tj. Guangdong, Fujian, Szanghaj, Tiencin, które bardzo długo cechowały się najwyższym poziomem ich absorpcji przekraczającym nawet dwukrotność średniej krajowej. Jednym z przejawów tej sytuacji był bardzo wysoki wzrost produkcji przemysłowej w prowincjach wschodnich, znacznie wyższy niż w pozostałej części kraju. Trend ten utrzymywał się do początku XXI w. Uległ zmianie dopiero po 2005 r., kiedy regiony położone poza wybrzeżem odnotowały wyższy wzrost produkcji przemysłowej aniżeli prowincje nadbrzeżne. Zmianę trendu przypisuje się interwencji państwa w kierunku wspierania rozwoju zachodnich prowincji¹⁸.

W okresie 2008-2018 roczne tempo wzrostu PKB dla całego kraju wyniosło średnio 13,02%, co budzi podziw, gdy uwzględnimy wyniki osiągnięte przez kraje wysoko rozwinięte. Pozytywne tendencje odnoszą się do szybszego nadrobienia zaległości cywilizacyjnych przez niektóre regiony opóźnione w rozwoju w stosunku do średniej krajowej. I tak w przypadku lepiej rozwiniętych regionów wschodnich średni roczny wzrost PKB we wskazanym okresie wynosił 12,89%, podczas gdy w regionach

¹⁷ M. Chen, Y. Zheng, *China's Regional Disparity and Its Policy Responses*, „China & World Economy” 2008, vol. 16, nr 4, s. 18.

¹⁸ Y. Wu, N. Ma, X. Guo, *Growth, Structural Change and Productivity Gaps in China's Industrial Sector*, [w:] *Deepening Reform for China's Long-Term Growth and Development*, red. L. Song, R. Garnaut, C. Fang, Canberra 2014, s. 455-456.

uznawanych za biedniejsze, czyli w prowincjach centralnych, odnotowano wyższe tempo wzrostu (tj. 13,26%) w stosunku nie tylko do średniej krajowej, ale także do wschodniego regionu gospodarczego. Do negatywnych zjawisk należy zaliczyć niską dynamikę wzrostu zachodniego regionu gospodarczego, który co prawda minimalnie, ale jednak w badanym okresie plasował się poniżej dynamiki wzrostu dla średniej krajowej (12,91%). Dane chińskiego urzędu statystycznego pozwalają stwierdzić z pewną ostrożnością, iż pomimo sporej dysproporcji rozwojowej między trzema regionami gospodarczymi tendencje z ostatnich lat wskazują na możliwość wystąpienia procesu konwergencji. Dynamika zmiany PKB wskazuje na szybszy rozwój prowincji w ramach regionu zachodniego oraz centralnego w stosunku do wschodniego regionu gospodarczego w perspektywie 18 lat, wobec których przeprowadzono analizę (2000-2018). Powyższą tendencję potwierdzają także dane za 2018 r.: najbiedniejsze prowincje (zachodni region gospodarczy) osiągnęły wzrost na poziomie 8,91%, tymczasem średnia krajowa wyniosła 7,86%. Z kolei prowincje wchodzące w skład regionu centralnego także i w 2018 r. wykazały, relatywnie jak na warunki chińskie, niski poziom wzrostu (7,41%), podobnie prowincje wschodniego regionu gospodarczego (7,27%)¹⁹. Analiza powyższych danych uprawnia do stwierdzenia, iż pomimo pozytywnych zjawisk dotyczących dynamiki wzrostu gospodarczego nie odnotowuje się wyraźniej tendencji do wyrównywania poziomu życia mierzonego tempem wzrostu PKB między najbogatszymi a najbiedniejszymi regionami.

Istotną jest próba odpowiedzi na pytanie nie tylko o to, jak jest, ale także o to, jakie są perspektywy zmiany poziomu rozwoju zarówno regionów gospodarczych, jak i samych prowincji zapóźnionych w stosunku do lepiej rozwiniętych. Jest to uzasadnione także tym, iż przypisanie danej prowincji do odpowiedniego regionu gospodarczego ma charakter umowny. Pozostawienie analizy zróżnicowania rozwoju jedynie w odniesieniu do makroregionów może nie odzwierciedlać pełnego obrazu.

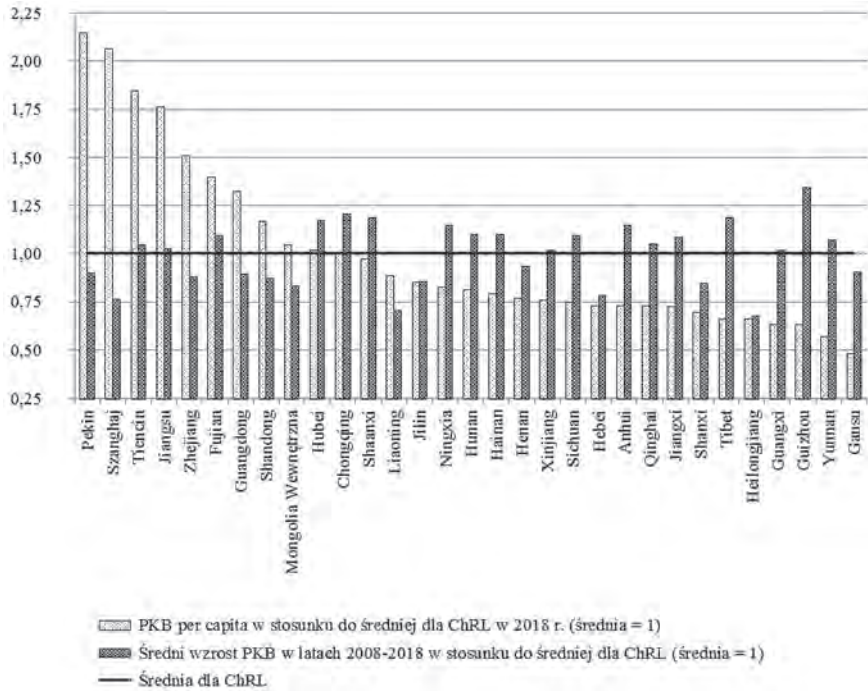
Wykres pokazuje, iż pięć najbogatszych regionów, które osiągają PKB *per capita* na poziomie powyżej 1,50 w stosunku do średniej krajowej (wynoszącej 1), jest właściwe poza zasięgiem najsłabiej rozwiniętych regionów. Aby można było mówić o procesie doganiania najbogatszych regionów przez słabiej rozwinięte obszary, czyli takie, których PKB *per capita* wynosi poniżej 0,75 średniej krajowej, musiałyby się znacznie szybciej rozwijać w stosunku do regionów najbogatszych. Umiarkowane szanse na takie dogonienie wykazują regiony, które cechują się wzrostem PKB powyżej średniej dla całego kraju (tj. osiągającym wartość powyżej 1). Z 11 regionów, których PKB *per capita* jest mniejszy aniżeli 0,75 średniej krajowej²⁰, taki warunek spełnia 7 regionów. Należy przy tym zaznaczyć, iż tempo wzrostu ich PKB w latach 2008-2018 tylko nieznacznie przekracza średnią dla ChRL i wynosi 1,13. Pewną specyfikę wykazują tutaj Tybet oraz prowincja Guizhou, dla których średni wzrost PKB jest nieco wyższy, odpowiednio 1,19 oraz 1,35. Ciągłe jednak ich poziom rozwoju (mierzony PKB *per*

¹⁹ Obliczenia własne na podstawie danych: National Bureau of Statistics of China...

²⁰ Są to: Hebei, Anhui, Qinghai, Jiangxi, Shanxi, Tybet, Heilongjiang, Guangxi, Guizhou, Yunnan, Gansu.

capita – odpowiednio 0,67 i 0,63 średniej krajowej) jest niski. Proces doganiania, o ile obecne tendencje się utrzymają, musi być mierzony w dekadach.

Wykres 1. Średni wzrost PKB w latach 2008-2018 oraz poziom PKB *per capita* w stosunku do średniej dla ChRL w 2018 r. (średnia = 1) w ujęciu regionalnym

Opracowanie własne na podstawie: National Bureau of Statistics of China.

Dane z powyższego wykresu obrazują ponadto inny istotny fakt, że regiony najbogatsze, np. Pekin, Szanghaj, Tiencin, Jiangsu, Zhejiang, rozwijają się z umiarkowaną dynamiką, tj. niższą aniżeli średnia krajowa (średni wzrost PKB dla tych pięciu regionów to 0,92). Jest to zjawisko odmienne od tego obserwowanego w krajach rozwiniętych, w których regiony o wysokim wskaźniku PKB *per capita* prezentują wysoką dynamikę wzrostu gospodarczego (wzrost PKB), co jest przyczyną dywergencji na poziomie krajowym. Pomimo szybszego wzrostu rozwoju regionów zapóźnionych w perspektywie lat 2008-2018 poziom rozwoju nadal jest niski w stosunku do średniej dla całego kraju, o regionach najbogatszych (tj. prowincjach Pekin, Szanghaj, Tiencin, Jiangsu, Zhejiang) nie wspominając. Wykres wskazuje na potencjał wyrównywania rozwoju w układzie tak makroregionów, jak poszczególnych prowincji, przy założeniu, iż wskazane wyżej tendencje okażą się trwałe, a proces będzie rozłożony na dłuższy czas. Powyższe zastrzeżenie jest istotne także z tego względu, iż w sytuacji pojawienia się znacznego spowolnienia wzrostu gospodarczego lub kryzysu, patrząc na doświadczenia historyczne, regiony o najwyższym poziomie rozwoju tracą najwięcej

na dynamice wzrostu. Wówczas proces konwergencji zachodzić może nie z powodu doganiania przez słabiej rozwinięte regiony, ale przez stagnację tych o najwyższym poziomie rozwoju.

ROLA INTERWENCJI PAŃSTWA

Jak zostało zasygnalizowane wyżej, rola państwa w chińskiej gospodarce jest znacznie większa aniżeli przykładowo w gospodarkach wolnorynkowych w Europie. Państwo nie tylko ingeruje w mechanizmy rynkowe, ale jest woluntarystycznym organizatorem przestrzeni gospodarczej wobec sił podaży i popytu. Potwierdzają to ustalenia literatury przedmiotu, w której wskazuje się na rolę instytucji determinujących ścieżkę rozwoju kraju²¹. Implikuje to znacznie większe oczekiwania odnośnie do instytucji publicznych w zakresie ewentualnego wyrównywania szans rozwojowych i podnoszenia konkurencyjności w układzie regionalnym.

Kluczowe zagadnienie w chińskim kreowaniu konkurencyjności regionalnej odnosi się do efektywności odgórnego działania hierarchicznej biurokracji, która napotyka we wdrażaniu polityki regionalnej istotne problemy. O ile struktury biurokratyczne Państwa Środka opanowały działania związane ze wspieraniem wzrostu gospodarczego jako takiego, o tyle działania w zakresie terytorialnej dystrybucji zasobów i wspierania konkurencyjności na obszarach zapóźnionych w rozwoju wciąż stanowią wyzwanie. Chenggang Xu²² zwraca uwagę, iż kluczowy jest nierozwiązywalny problem motywacji urzędników, którzy mają do wykonania wiele zróżnicowanych zadań, czemu nie służy hierarchiczny układ chińskiej administracji. Zdaniem przywołanego autora system hierarchiczny nie do końca się sprawdza zarówno w administracji, jak i instytucjach badawczo-rozwojowych czy systemie sędziowskim. Może to stanowić pośrednie wyjaśnienie problemów z egzekwowaniem prawa, np. w ochronie środowiska naturalnego. Wyzwaniem jest głównie motywacja do podejmowania decyzji bez uprzedniej zgody administracji wyższego szczebla, co generuje wiele zniekształceń oraz opóźnia proces decyzyjny.

Począwszy od 1949 r., polityka państwa chińskiego w zakresie rozwoju regionalnego ewoluowała wielokrotnie, czemu towarzyszyło przejście od gospodarki centralnie planowanej w kierunku nasylenia ustroju społeczno-gospodarczego elementami gospodarki wolnorynkowej²³. Doświadczenia chińskie można przedstawić jako zbieranie doświadczeń w kolejnych falach centralizacji i decentralizacji, które mają służyć

²¹ J. Brohman, *Postwar Development in the Asian NICs: Does the Neoliberal Model Fit Reality*, „Economic Geography” 1996, vol. 72, nr 2, s. 107-130; H. Chung, *Unequal Regionalism: Regional Planning in China and England*, „Planning Practice & Research” 2015, vol. 30, nr 5, s. 570-586; N. Collins, A. Cottey, *Understanding Chinese Politics: An Introduction to Government in the People's Republic of China*, Manchester–New York 2012, s. 66-100.

²² Ch. Xu, *The Pitfalls of a Centralized Bureaucracy*, „Acta Oeconomica” 2019, vol. 69, nr 1, s. 1-16.

²³ Y. Chu, A.Y. So, *State Neoliberalism: The Chinese Road to Capitalism*, [w:] *Chinese Capitalism: Historical Emergence and Political Implications*, red. Y. Chu, Basingstoke–New York 2010, s. 46-72.

większej skuteczności osiągania celów ustalanych przez rząd centralny. Działania można umownie sprowadzić do kilku etapów:

- 1949-1959 – ustanowienie ChRL oraz jej konsolidacja wewnętrzna. W tym okresie obowiązywały zasady radzieckiej strategii rozwoju, która koncentrowała się głównie na regionach śródlądowych.
- 1960-1977 – dyspersja z naciskiem na rozwój wewnętrznej części Chin (interioru). 51% środków przeznaczonych na inwestycje w ramach trzeciego planu pięcioletniego²⁴ zaplanowano na obszarze regionów śródlądowych zgodnie z doktryną rozproszonej lokalizacji przemysłu, np. nieopodal gór.
- 1978-1980 – etap budowy przemysłu (w tym ciężkiego) produkującego na wielką skalę, głównie na obszarach wybrzeża wschodnich prowincji oraz rzeki Jangcy. Dla przykładu można wskazać, iż 51% inwestycji w 1978 r. zostało zlokalizowanych w prowincjach wschodniego wybrzeża.
- 1981-1998 – uznanie wybrzeża za główny motor rozwoju chińskiej gospodarki, czego przejawem była także dalsza polityka otwartych drzwi, głównie w zakresie napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych, które lokowały się zasadniczo w regionach nadbrzeżnych²⁵.
- 1999-obecnie – rozwój skoordynowany. Polityka alokacji zasobów prowadzona jest w taki sposób, aby zwiększać inwestycje w regionach zachodnich i centralnych; realizowane są także strategie rozwoju zachodnich prowincji²⁶.

Aktywność państwa jest istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego i regionalnego w ChRL i jest uważana za niezbędną dla wzrostu, transformacji i globalizacji. Chodzi o wywieranie wpływu na sferę gospodarczą za pośrednictwem instytucji państwowych, takich jak system rejestracji gospodarstw domowych, jednostki pracy, zezwolenia na pracę, które mają przejściową naturę. Siła państwa chińskiego polega na istotnej zdolności państwa do działania także w relacji państwo – społeczeństwo. Pomimo pewnych działań w kierunku liberalizacji gospodarczej własność ziemi oraz dobór kadr pozostaje pod kontrolą państwa. Państwo w dużej mierze kontroluje szpitale, instytucje edukacyjne, przedsiębiorstwa państwowe i spółki, a także sądy i policję poprzez nadzór monopolistycznej Komunistycznej Partii Chin (KPCh)²⁷. Należy wyraźnie zauważyć, iż spektakularne wyniki, jeśli chodzi o wzrost gospodarczy, wzmocniły jednocześnie siłę finansową i potencjał inwestycyjny instytucji państwowych²⁸.

²⁴ Na temat planów pięcioletnich w polityce regionalnej ChRL zob. H. Chung, *Unequal Regionalism...*, s. 578-585.

²⁵ Y. Zha, *Change of regional economic development policy in China*, „Chinese Geographical Science” 1992, vol. 2, nr 1, s. 1-9.

²⁶ B. Crane, Ch. Albrecht, K.M. Duffin, C. Albrecht, *China's special economic zones: an analysis of policy to reduce regional disparities*, „Regional Studies, Regional Science” 2018, vol. 5, nr 1, s. 99.

²⁷ T. Saich, *Governance and Politics of China*, London 2001, s. 108-129.

²⁸ Y.H.D. Wei, *Regional Development in China: Transitional Institutions, Embedded Globalization, and Hybrid Economies*, „Eurasian Geography and Economics” 2007, vol. 48, nr 1, s. 21-22; Y.H.D. Wei, *Trajectories of Ownership Transformation in China: Implications for Uneven Regional Development*, „Eurasian Geography and Economics” 2004, vol. 45, nr 2, s. 90-113.

W okresie uprzemysłowienia wewnętrznego Mao i budowy wojsk decentralizacja i regionalizm stanowiły podstawę ożywienia gospodarki przybrzeżnej i rozwoju przedsiębiorstw małych miast i wsi (Township and Village Enterprises – TVE). Reformy następujące po erze Mao dały początek różnorodności form organizacyjnych, wielu prawom własności i ponownym ustaleniom własnościowym. Reforma umożliwiła władzom lokalnym dążenie do wzrostu gospodarczego i odpowiedzialności budżetowej do tego stopnia, iż regionalny wzrost gospodarczy stał się priorytetem. Model rozwoju skonceptualizowany poprzez TVE stanowi przykład rozwoju lokalnego kierowanego przez państwo. TVE są tutaj elementem większej korporacyjnej całości bezpośrednio kontrolowanej przez władze lokalne miast i wsi, które działają jako zarządcy lub dyrektorzy zarządu, przejawiając potrzebę odpowiedzialności budżetowej i awansu zawodowego²⁹. Taka rola władz lokalnych jako przedsiębiorców bezpośrednio zaangażowanych w działalność gospodarczą sprawia, że rozmywają się granice między przedsiębiorstwami państwowymi i niepaństwowymi, między urzędnikami państwowymi a prywatnymi kapitalistami oraz szerzej między socjalizmem a kapitalizmem. To również przyczyna korupcji, nepotyzmu i poszukiwania dochodu przez urzędników państwowych, a także działanie *guanxi* (sieci relacji międzyludzkich, kontaktów osobistych) w Chinach³⁰.

Na uwagę zasługuje także polityka państwa w zakresie specjalnych stref ekonomicznych (SSE) zwłaszcza w początkowej fazie otwarcia się Chin na świat. Jest to dobrze znany instrument polityki gospodarczej i regionalnej, stosowany w wielu krajach, także wysoko rozwiniętych³¹. W Państwie Środka pojawił się dość późno, bo pierwszą strefę powołano dopiero w 1980 r. we wschodniej części prowincji Guangdong. Na początku XXI w. nastąpił wzrost intensywności korzystania ze stref, tzn. zwiększenie ich liczby na obszarach już je goszczących. Tendencja ta utrzymywała się do 2008 r., po którym w ustanawianiu nowych stref nastąpiła stagnacja. Podobnie jak w krajach wysoko rozwiniętych, w Chinach na ogół lokowanie stref rozwoju gospodarczego pozytywnie wpływa m.in. na poziom produkcji przemysłowej, a to z kolei przekłada się na wzrost i rozwój regionalny. W ten sposób lokalizacja stref ekonomicznych stanowi katalizator procesu rozwoju regionalnego³². Na początku transformacji gospodarczej SSE lokowano głównie w prowincjach wybrzeża, a dopiero od 2000 r. zaczęto tworzyć strefy w części środkowej ChRL (podobnie było w przypadku bezpośrednich inwestycji zagranicznych).

Polityka regionalna państwa objawiała się poprzez inwestycje na obszarach zapóźnionych w rozwoju w ramach różnego rodzaju planów rozwojowych. Najistotniejszymi z nich były i nadal są plany pięcioletnie, w których wyznacza się priorytety na najbliższe lata. Z czasem w kolejnych edycjach planów pojawiały się także postulaty inwestycji na

²⁹ Y.H.D. Wei, *Regional Development in China...*, s. 22.

³⁰ Tenże, *Trajectories of Ownership Transformation in China...*, s. 90-113.

³¹ A.A. Ambroziak, Ch.A. Hartwell, *The impact of investments in special economic zones on regional development: The case of Poland*, „Regional Studies” 2018, vol. 52, nr 10, s. 1322-1331.

³² E. Barbieri, Ch. Pollio, F. Prota, *The impacts of spatially targeted programmes: evidence from Guangdong*, „Regional Studies” 2020, vol. 54, nr 3, s. 415-428.

obszarach o niższym poziomie rozwoju, tj. w centralnych czy zachodnich Chinach³³. Jednym z przykładów może być wdrażanie Strategii Rozwoju Zachodu (Western Development Strategy – WDS)³⁴, której celem było pobudzenie rozwoju 12 prowincji zachodnich³⁵. I tak w latach 2000-2005 rozpoczęto 70 głównych projektów budowlanych o łącznej wartości biliona juanów. W tym okresie ponad 1/3 funduszy na budowę, pozyskanych z wyemitowanych długoterminowych obligacji skarbu państwa, została skierowana do regionów zachodnich. W latach 2002-2005 ok. 40% środków skierowano do makroregionu zachodniego. Środki przeznaczono w głównej mierze na budowę infrastruktury, przykładowo w latach 2000-2005 w prowincjach zachodnich zbudowano 220 tys. km dróg, w tym 6853 km autostrad. Zbudowano 5000 km połączeń kolejowych oraz rozpoczęto budowę 10 lotnisk. Do 2005 r. rząd centralny zainwestował łącznie 460 mld juanów w projekty budowlane na obszarach zachodnich. Transfery fiskalne i subwencje w wysokości 500 mld juanów zostały również zainwestowane w obszarach zachodnich³⁶. Tylko w ramach WDS w okresie jego wdrażania, tj. w latach 2000-2010, sfinansowano 143 kluczowe projekty na kwotę ok. 2874,2 mld juanów³⁷. Podobnie jak w przypadku wyżej stosowanych instrumentów, w ramach strategii skupiono się zasadniczo na inwestycjach infrastrukturalnych, takich jak: podstawowa infrastruktura drogowa (autostrady, drogi regionalne, lokalne i wiejskie), kolejowa (np. linie kolejowe), lotniska (w tym o znaczeniu regionalnym), ale także infrastruktura energetyczna (np. systemy przesyłu energii, gazu, energetyka wodna), wodna (np. wodociągi) czy miejska. Finansowaniu podlegała także infrastruktura uniwersytecka czy działania związane z ochroną środowiska.

Poza zasobami finansowymi i fizycznymi inwestycjami rząd centralny oferował prowincjom zachodnim szereg preferencji mających na celu przyciągnięcie bezpośrednich inwestycji zagranicznych oraz firm krajowych. Preferencje polegały przykładowo na czasowym obniżeniu stawki podatku dochodowego do 15% (podczas gdy standardowa wynosiła 30%) dla firm działających w określonych branżach lub w szczególnych warunkach na pełnym zwolnieniu z jego uiszczania (dla obszarów peryferyjnych). W ramach wsparcia produkcji rolniczej oferowano zwolnienie z podatku rolnego na okres do 10 lat, a w przypadku firm prowadzących działalność w promowanych przez rząd branżach – zwolnienia z cel importowych oraz podatku od wartości dodanej³⁸.

³³ F. Jie, *Western Development Policy: Changes, Effects and Evaluation*, [w:] *Developing China's West: A Critical Path to Balanced National Development*, red. Y.M. Yeung, S. Jianfa, Hong Kong 2004, s. 80-101.

³⁴ L. Zheng, D. Xiang, *Regional Policy and Regional Development: A Case Study of China's Western Development Strategy*, „*Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*” 2013, vol. 15, nr 1, s. 250-264.

³⁵ Mowa tutaj o następujących prowincjach: Mongolia Wewnętrzna, Guangxi, Chongqing, Syczuan, Guizhou, Yunnan, Tybet, Shaanxi, Gansu, Qinghai, Ningxia, Xinjiang.

³⁶ S. Fan, R. Kanbur, X. Zhang, *China's regional disparities: Experience and policy*, „*Review of Development Finance*” 2011, vol. 1, nr 1, s. 52.

³⁷ X. Tian, X. Zhang, Y. Zhou, X. Yu, *Regional income inequality in China revisited: A perspective from club convergence*, „*Economic Modelling*” 2016, vol. 56, s. 252-253.

³⁸ *Tamże*.

Jak już wspomniano wyżej, koniecznym elementem polityki regionalnej poza inwestycjami infrastrukturalnymi są inwestycje w zasoby ludzkie, w tym zabezpieczenie społeczne. Ma to znaczenie zwłaszcza w momencie, kiedy dany kraj doświadcza zmian strukturalnych z gospodarki pracochłonnej przez kapitałochłonną ku wiedzochołonnej (opartej na wiedzy). Tymczasem polityka państwa chińskiego odnosi się do inwestycji infrastrukturalnych, ułatwień w napływie kapitału zagranicznego, tworzenia specjalnych stref ekonomicznych czy układów klastrowych. Skąpe inwestycje w zasoby ludzkie wskazują, iż zwłaszcza na wstępnym etapie reform otwarcie Chin na świat nie stanowiło ważnego punktu w agendzie politycznej rządu centralnego. Nadanie przez KPCh najwyższego priorytetu politycznego wzrostowi gospodarczemu zepchnęło inwestycje społeczne na dalszy plan. Skutkowało to bardzo trudną sytuacją na rynku pracy z punktu widzenia pracownika. Kolejne fale liberalizacji gospodarczej pozbawiały pewności zatrudnienia rzesze pracowników, zapewniając w ten sposób niskie koszty produkcji chińskiej gospodarki.

Jako przykład można wskazać zjazd KPCh w 1992 r., podczas którego zdecydowano o zmianie modelu gospodarczego ChRL z „wysoce scentralizowanej gospodarki planowanej” w kierunku socjalistycznej gospodarki rynkowej. To z kolei wymagało przeprowadzenia koniecznych, acz niepopularnych reform liberalizacji gospodarczej, także w obszarze rynku pracy. Zwiększono liczbę robotników najemnych – zmniejszając w ten sposób bezpieczeństwo zatrudnienia i ograniczenie socjalnych zobowiązań przedsiębiorstw państwowych, co często było wstępem do ich prywatyzacji³⁹. Nie inaczej należy traktować również wysunięty postulat rozbicia tzw. żelaznej miski ryżu⁴⁰, który miał stanowić odejście od modelu permanentnego zatrudnienia robotników za odpowiednie wynagrodzenie, bezpieczeństwa zatrudnienia, znacznych subsydiów publicznych dla państwowych firm. Skutkiem był wzrost produkcji, ale jednocześnie gwałtowny wzrost liczby osób pozostających bez pracy (ok. 45-60 mln zwolnionych z państwowych przedsiębiorstw).

Nie oznacza to, iż w sferze społecznej nie realizowano żadnego działania. Przykładowo program rozwoju prowincji zachodnich obejmował także środki na wsparcie rozwoju w wymiarze społecznym. Inwestycje w edukację w tym makroregionie wyniosły 15 mld juanów, a inwestycje w publiczne usługi ochrony zdrowia osiągnęły 8 mld juanów w sześcioletnim okresie 2000-2005⁴¹. Wprowadzenie kolektywnego systemu ochrony zdrowia na wsi, który ułatwił dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej mieszkańcom obszarów najslabiej rozwiniętych, można uznać za uwzględnienie wymiaru społecznego. Co prawda jego oddziaływanie ze względu na niski zwrot kosztów (ok. 30%) może budzić wątpliwości, jednak wkład finansowy instytucji publicznych (władz różnego szczebla) wynoszący 80% pozwolił już w 2008 r. objąć opieką zdrowotną 851 mln osób, co stanowi 91,5% mieszkańców wsi⁴².

³⁹ J. Gittings, *Historia współczesnych Chin. Od Mao do gospodarki rynkowej*, przeł. Ł. Müller, Kraków 2010, s. 291.

⁴⁰ *Encyclopedia of Chinese History*, red. M. Dillon, London–New York 2017, s. 318.

⁴¹ Y. Yang, *The political economy of government policies toward regional inequality in China*, [w:] *Reshaping Economic Geography in East Asia*, red. Y. Huang, A.M. Bocchi, Washington 2009, s. 231.

⁴² S. Fan, R. Kanbur, X. Zhang, *China's regional disparities...*, s. 52.

PODSUMOWANIE

Nie ma wątpliwości, że efekty polityki rozwoju regionalnego Chin można wyjaśnić za pomocą oddziaływania mechanizmów rynkowych, jak i interwencji państwa. Choć analogiczne twierdzenie można wysunąć odnośnie do polityk regionalnych kształtowanych w państwach o wolnorynkowym modelu gospodarczym, to Chiny są przypadkiem szczególnym. Nie chodzi tutaj o wielkość kraju liczącego ok. 1,4 mld mieszkańców, choć i ten fakt nie pozostaje obojętny. Ogląd chińskiego modelu rozwoju społeczno-gospodarczego wskazuje na szczególną rolę państwa nie tylko w sferze gospodarczej, ale także społecznej czy kulturowej⁴³. Kapitalizm państwowy w sposób szczególny zwraca uwagę na politykę państwa, jego instytucje, podejmowane decyzje, stosowane instrumenty. Jeśli powyższy pogląd uznać za słuszny, to nie do przecenienia jest rola instytucji determinujących ścieżkę rozwoju kraju. Chodzi o ich wpływ na procesy gospodarowania w konkretnej przestrzeni.

Wzrastające oczekiwania odnośnie do instytucji państwa, a szerzej sektora publicznego, skutkują zwiększeniem uwagi w kierunku oceny działań podejmowanych w ramach zarządzania publicznego w kontekście odnotowywanych zjawisk świadczących o konwergencji czy też dywergencji. Dlatego też autor stoi na stanowisku, iż nie da się wyjaśnić efektów polityki regionalnej jedynie za pomocą zmiennej, jaką jest interwencja państwa. Konieczne jest zatem odwołanie się także do efektów gospodarowania, które stanowią pochodną mechanizmów rynkowych. Mechanizmów, które w odniesieniu do Państwa Środka są mocno reglamentowane w zależności od tego, jakie szeregi czasowe przyjmujemy do analizy.

Generalnie rzecz ujmując, występujące dysproporcje rozwojowe obserwuje w Chinach się w układzie: głównych regionów gospodarczych (wschodni, centralny, zachodni); międzyregionalnym; wewnątrzregionalnym; wieś–miasto. Identyfikowane dysproporcje są bardzo duże i odbiegają od poziomu rozbieżności krajów wysoko rozwiniętych. Przykładowo region o najwyższym poziomie rozwoju (miasto wydzielone Pekin) osiąga 215% średniej PKB *per capita* dla Chin, tymczasem najslabiej rozwinięty obszar (prowincja Gansu) jedynie 48%. Analiza wykazała także szybsze tempo nadrobienia zaległości cywilizacyjnych przez niektóre regiony (prowincje centralne) zapóźnione w rozwoju w stosunku do średniej krajowej. Jednocześnie dynamika rozwoju prowincji wschodnich, zakładając utrzymanie zidentyfikowanych tendencji, ciągle wskazuje na zwiększanie dystansu rozwojowego w stosunku do średniej dla całego kraju. Przeprowadzone obliczenia pozwalają stwierdzić z pewną ostrożnością, iż pomimo sporej dysproporcji rozwojowej między trzema regionami gospodarczymi tendencje z ostatnich lat wskazują możliwość wystąpienia procesu konwergencji. Jest tak ze względu na fakt, iż dynamika wzrostu PKB wskazuje na szybszy wzrost prowincji w ramach regionu zachodniego oraz centralnego w stosunku do

⁴³ Więcej na ten temat: M. Świstak, *Polityka rozwoju społeczno-gospodarczego a wyzwania rozwojowe Chin*, [w:] *Azjatycki model polityki rozwoju społeczno-gospodarczego. Wybrane aspekty w świetle standardów i doświadczeń Unii Europejskiej*, red. M. Świstak, J.W. Tkaczyński, Kraków 2019, s. 117-144.

wschodniego regionu gospodarczego w perspektywie 18 lat, wobec których przeprowadzono analizę (lata 2000-2018).

Ogląd interwencji państwa w kontekście polityki regionalnej skłania do wniosku o wysokim poziomie adaptacyjności omawianego tutaj publicznego działania. Kolejne reformy stanowią odpowiedź na wyzwania pojawiające się przed chińskim modelem rozwoju społeczno-gospodarczego. Ustalono, iż ewolucja aktywności państwa w polityce regionalnej w duchu adaptacyjności nie zawsze odpowiada na aktualne wyzwania rozwojowe. Swego rodzaju dostrajanie polityki regionalnej ma miejsce także w kontekście szerszej polityki gospodarczej, czy też ukierunkowania ideologicznego. Dlatego kolejne etapy liberalizacji gospodarczej nie obejmują działań w sferze politycznej. Przykładem może być niesymetryczna decentralizacja obejmująca głównie sferę gospodarczą (np. obsługa inwestycji zagranicznych, decentralizacja fiskalna), a pomijająca kwestie dekoncentracji władzy na poziomie regionalnym czy lokalnym (kontrola ze strony KPCh). Zwiększenie kompetencji podmiotów polityki regionalnej na ogół sprzyja wzrostowi jej efektywności. Tutaj w zależności od tego, jaki okres weźmie się za referencyjny, można wysnuć odmienne wnioski.

Głównym mechanizmem różnicowania rozwoju w układzie przestrzennym, jeśli chodzi o interwencję władzy centralnej, jest polityka państwa w zakresie procesu inwestycyjnego. Jak wspomniano, zarówno lokowanie inwestycji zagranicznych, jak i proces inwestycyjny, który koncentrował się w początkowym okresie otwarcia się Chin na obszarze regionów wschodnich, faktycznie świadczy o realizacji modelu rdzenia i peryferii⁴⁴. Wraz ze wzrostem zamożności Chin pojawiają się działania mające na celu budowanie konkurencyjności i wspieranie rozwoju regionów najsłabiej rozwiniętych. Podejście rządzących jest tradycyjne, a objawia się głównie poprzez inwestycje infrastrukturalne (drogowe, kolejowe, lotnicze, energetyczne), których zadaniem ma być podniesienie atrakcyjności danego układu terytorialnego. Poszczególne instrumenty kształtowania polityki regionalnej, takie jak chociażby bezpośrednie inwestycje zagraniczne, specjalne strefy ekonomiczne, mimo iż wykazują skuteczność we wzroście np. produktywności, niewłaściwie ulokowane przyczyniają się paradoksalnie do wzrostu dysproporcji. Powyższe dotyczy naturalnie jedynie części wspomnianych instrumentów. Do tego należy dodać, iż nie wszystkie z nich stanowią odpowiedź na faktyczne potrzeby rozwojowe poszczególnych układów terytorialnych. Centralizacja podejmowanych decyzji wyraźnie nie sprzyja efektywnej alokacji zasobów polityki regionalnej Państwa Środka. W konsekwencji w polityce regionalnej Chin większe znaczenie przywiązuje się do kalkulacji natury politycznej aniżeli ekonomicznej. Efekty interwencji państwowej w ramach polityki regionalnej związane z pobudzaniem konkurencyjności są nadal umiarkowane. Działania prowyrównawcze, np. w ramach zmniejszania dysproporcji między zachodem a wschodem, przyczyniły się raczej do przywrócenia równowagi rozwojowej makroregionu w celu budowy lepszej infrastruktury. Faktyczne cele i środki na nie przeznaczone są zbyt skromne, aby odpowiedzieć na zwiększające się dysproporcje rozwojowe.

⁴⁴ J. Friedman, C. Weaver, *Territory and Function: The Evolution of Regional Planning*, Los Angeles 1980, s. 19-45.

BIBLIOGRAFIA

- Ambroziak A.A., Hartwell Ch.A., *The impact of investments in special economic zones on regional development: The case of Poland*, „Regional Studies” 2018, vol. 52, nr 10, <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1395005>.
- Arndt H.W., *Economic Development: The History of an Idea*, Chicago–London 1989.
- Barbieri E., Pollio Ch., Prota F., *The impacts of spatially targeted programmes: evidence from Guangdong*, „Regional Studies” 2020, vol. 54, nr 3, <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1635688>.
- Barkley D.L., *Evaluations of Regional Competitiveness: Making a Case for Case Studies*, „The Review of Regional Studies” 2008, vol. 38, nr 2, <https://doi.org/10.52324/001c.8260>.
- Brohman J., *Postwar Development in the Asian NICs: Does the Neoliberal Model Fit Reality*, „Economic Geography” 1996, vol. 72, nr 2.
- Chen A., Groenewold N., *Reducing regional disparities in China: an evaluation of alternative policies*, „Journal of Comparative Economics” 2010, vol. 38, nr 2.
- Chen M., Zheng Y., *China's Regional Disparity and Its Policy Responses*, „China & World Economy” 2008, vol. 16, nr 4.
- Cheong T.S., *New Evidence of Regional Inequality*, [w:] *Regional Development and Economic Growth In China*, red. Y. Wu, London 2013.
- Chung H., *Unequal Regionalism: Regional Planning in China and England*, „Planning Practice & Research” 2015, vol. 30, nr 5, <https://doi.org/10.1080/02697459.2015.1076135>.
- Chu Y., So A.Y., *State Neoliberalism: The Chinese Road to Capitalism*, [w:] *Chinese Capitalism: Historical Emergence and Political Implications*, red. Y. Chu, Basingstoke–New York 2010, https://doi.org/10.1057/9780230251359_3.
- Collins N., Cottey A., *Understanding Chinese Politics: An Introduction to Government in the People's Republic of China*, Manchester–New York 2012.
- Crane B., Albrecht Ch., Duffin K.M., Albrecht C., *China's special economic zones: an analysis of policy to reduce regional disparities*, „Regional Studies, Regional Science” 2018, vol. 5, nr 1, <https://doi.org/10.1080/21681376.2018.1430612>.
- Démurger S., *Infrastructure Development and Economic Growth: An Explanation for Regional Disparities in China?*, „Journal of Comparative Economics” 2001, vol. 29, nr 1, <https://doi.org/10.1006/jceec.2000.1693>.
- Encyclopedia of Chinese History*, red. M. Dillon, London–New York 2017, <https://doi.org/10.4324/9781315818535>.
- European Commission, *A new partnership for cohesion: Convergence, competitiveness, cooperation: Third report on economic and social cohesion*, Luxembourg 2004.
- Fan S., Kanbur R., Zhang X., *China's regional disparities: Experience and policy*, „Review of Development Finance” 2011, vol. 1, nr 1, <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2010.10.001>.
- Friedman J., Weaver C., *Territory and Function: The Evolution of Regional Planning*, Los Angeles 1980.

- Fujita M., Hu D.P., *Regional disparity in China 1985–1994: the effects of globalization and economic liberalization*, „The Annals of Regional Science” 2001, vol. 35, nr 1, <https://doi.org/10.1007/s001680000020>.
- Gabriel S.J., *Chinese Capitalism and Modernist Vision*, London 2006, <https://doi.org/10.4324/9780203311257>.
- Gittings J., *Historia współczesnych Chin. Od Mao do gospodarki rynkowej*, przeł. Ł. Müller, Kraków 2010.
- Hansen N., Higgins B., Savoie D.J., *Regional Policy in a Changing World*, New York–London 1990.
- Higgins B., *Regional Development Theories and Their Application*, London 2017, <https://doi.org/10.4324/9781315128269>.
- Huang Y., *Capitalism with Chinese Characteristics: Entrepreneurship and the State*, New York 2008.
- Huovari J., A. Kangasharju, A. Alanen, *Constructing an Index for Regional Competitiveness*, Helsinki 2001.
- Jie F., *Western Development Policy: Changes, Effects and Evaluation*, [w:] *Developing China's West: A Critical Path to Balanced National Development*, red. Y.M. Yeung, S. Jianfa, Hong Kong 2004.
- Kanbur R., Zhang X., *Fifty Years of Regional Inequality in China: a Journey Through Central Planning, Reform, and Openness*, „Review of Development Economics” 2005, vol. 9, nr 1, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9361.2005.00265.x>.
- Lu W.-M., Lo S.-F., *A closer look at the economic-environmental disparities for regional development in China*, „European Journal of Operational Research” 2007, vol. 183, nr 2, <https://doi.org/10.1016/j.ejor.2006.10.027>.
- Lyons T.P., *Interprovincial Disparities in China: Output and Consumption 1952-1987*, „Economic Development and Cultural Change” 1991, vol. 39, nr 3.
- Minařčíková E., *EU-China cooperation on regional policy*, „Perspectives in Science” 2016, vol. 7.
- National Bureau of Statistics of China, [online] <http://data.stats.gov.cn/english/easyquery.htm?cn=E0103>.
- Peng J., He J., Li Z., Yi Y., Groenewold N., *Regional Finance and Regional Disparities in China*, „Australian Economic Papers” 2010, vol. 49, nr 4.
- Ryszkiewicz A., *Od konwergencji do spójności i efektywności. Podstawy teoretyczne polityki spójności gospodarczej społecznej i terytorialnej Unii Europejskiej*, Warszawa 2013.
- Saich T., *Governance and Politics of China*, London 2001.
- Sheng R., Liu S.L., *Evolution on regional disparities in China from 2000 to 2012: evidence from 74 cities within three mega-urban regions along Yangtze River*, „Quality & Quantity” 2018, vol. 52, nr 5.
- Storper M., *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, New York–London 1997.
- Szajnowska-Wysocka A., Sitek S., *Koncepcje teoretyczne rozwoju regionalnego*, Katowice 2015.
- Świstak M., *Polityka rozwoju społeczno-gospodarczego a wyzwania rozwojowe Chin*, [w:] *Azjatycki model polityki rozwoju społeczno-gospodarczego. Wybrane aspekty w świetle standardów i doświadczeń Unii Europejskiej*, red. M. Świstak, J.W. Tkaczyński, Kraków 2019.

- Tian X., Zhang X., Zhou Y., Yu X., *Regional income inequality in China revisited: A perspective from club convergence*, „Economic Modelling” 2016, vol. 56, <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2016.02.028>.
- Tsui K.Y., *China's regional inequality, 1952–1985*, „Journal of Comparative Economics” 1991, vol. 15, nr 1.
- Vanhove N., *Regional Policy: A European Approach*, Oxon–New York 2018, <https://doi.org/10.4324/9780429447921>.
- Wei Y.H.D., *Regional Development in China: Transitional Institutions, Embedded Globalization, and Hybrid Economies*, „Eurasian Geography and Economics” 2007, vol. 48, nr 1, <https://doi.org/10.2747/1538-7216.48.1.16>.
- Wei Y.H.D., *Trajectories of Ownership Transformation in China: Implications for Uneven Regional Development*, „Eurasian Geography and Economics” 2004, vol. 45, nr 2, <https://doi.org/10.2747/1538-7216.45.2.90>.
- Wu Y., Ma N., Guo X., *Growth, Structural Change and Productivity Gaps in China's Industrial Sector*, [w:] *Deepening Reform for China's Long-Term Growth and Development*, red. L. Song, R. Garnaut, C. Fang, Canberra 2014, <https://doi.org/10.22459/DRCLTGD.07.2014.18>.
- Xu Ch., *The Pitfalls of a Centralized Bureaucracy*, „Acta Oeconomica” 2019, vol. 69, nr 1.
- Yang Y., *The political economy of government policies toward regional inequality in China*, [w:] *Reshaping Economic Geography in East Asia*, red. Y. Huang, A.M. Bocchi, Washington 2009.
- Zha Y., *Change of regional economic development policy in China*, „Chinese Geographical Science” 1992, vol. 2, nr 1.
- Zheng L., Xiang D. *Regional Policy and Regional Development: A Case Study of China's Western Development Strategy*, „Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica” 2013, vol. 15, nr 1.
- Zheng Y., Huang Y., *Market in State: The Political Economy of Domination in China*, Cambridge 2018.

Marek ŚWISTAK – profesor w Instytucie Bliskiego i Dalekiego Wschodu UJ. Doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce. Jego zainteresowania obejmują analizę polityk publicznych, politykę regionalną, rozwoju, relacje Unii Europejskiej i Azji.